

Analyzing Environmental Attitudes and Behavior of Nomadic Communities after the Implementation of Participatory Management Plan for Forest and Rangeland (Case Study: Bazoft District of Chahar Mahal and Bakhtiari Province)

Davood Mahdavi ^{1*}, Hamdoallah Sojasi ², Hamideh Mahmmodi ³

¹ Assistant Professor of Geography, Payam-e-Noor University, Tehran, Iran

² Assistant Professor of Geography, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

³ Ph.D. Candidate of Geography and Rural Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

Abstract

Today, recognizing human attitudes and behavior regarding the environment is of great importance due to environmental problems and challenges. In the meantime, nomadic and rural communities have received more attention due to the direct connection and exploitation of environmental resources. The purpose of this study is to analyze the attitude and environmental behavior of nomadic societies in the Bazoft District of Koohrang County, in Chaharmahal and Bakhtiari province, after the implementation of participatory management plan for forest and rangeland (JICA). The present paper is an applied research, and in terms of the nature and method, is descriptive-analytical based on survey. Documentary and field method and a questionnaire were used for data collection. The statistical population of this study was all nomads living in 5 villages, where the JICA project was implemented, and according to the census of 2016, their total number was 2236 persons and 442 households. Using the Cochran formula, 206 households were selected as the sample. To analyze the data, one sample t-test, factor analysis, and PSI have been used. The results of one sample t-test for the nomadic environmental attitude showed that JICA plan had a significant and meaningful impact on the change of attitudes of nomadic communities in the villages involved in this project. And according to the average results obtained, it can also be said that the selfish attitude of nomads living in the studied villages was due to two types of friendly and biosphere attitudes. In addition, the results of factor analysis showed that 6 out of 13 factors account for 69.98% of the total variance. Among these six factors, the most important factor regarding environmental behavior is social responsibility towards the environment, with a specific value of 13.60 giving a total variance of 36.75. Based on the results, it can be stated that the JICA project has changed the environmental behaviors of the nomads of the study area, which are the main environmental beneficiaries of the region.

Key words: Environmental Attitudes and Behaviors, Nomadic Community, Participatory Management Plan for Forests and Rangelands (JICA), Bazoft District.

تحلیل نگرش و رفتار زیست‌محیط‌گرایانه جوامع عشایری پس از اجرای طرح

مدیریت مشارکتی جنگل و مرتع

نمونه مطالعه: بخش بازفت استان چهارمحال و بختیاری

داوود مهدوی*، استادیار جغرافیا، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

حمدااله قیداری سجاسی، استادیار جغرافیا، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

حمیده محمودی، دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

چکیده

امروزه به دلیل مشکلات و چالش‌های زیست‌محیطی، بازشناسی نگرش و رفتار انسان با محیط‌زیست اهمیت زیادی پیدا کرده است. در این میان، جوامع روستایی و عشایری با توجه به ارتباط و بهره‌برداری مستقیم از منابع محیطی، بیشتر در مرکز توجه قرار گرفته‌اند. پژوهش حاضر نیز به دنبال بررسی و تحلیل نگرش و رفتار محیط‌گرایانه جوامع عشایری بخش بازفت از توابع شهرستان کوهرنگ استان چهارمحال و بختیاری پس از اجرای طرح مدیریت مشارکتی جنگل و مرتع (جایکا) است. این پژوهش از نوع پژوهش‌های کاربردی و از نظر ماهیت و روش جزو پژوهش‌های توصیفی-تحلیلی مبتنی بر پیمایش است. به منظور گردآوری اطلاعات از دو روش اسنادی و میدانی و از ابزار پرسش‌نامه استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل همه عشایر ساکن در ۵ روستایی است که طرح جایکا در آنها اجرا شده است. براساس سرشماری سال ۱۳۹۵، تعداد کل عشایر برابر با ۲۲۳۶ نفر و ۴۴۲ خانوار بوده است که با استفاده از فرمول کوکران ۲۰۶ خانوار به مثابه نمونه انتخاب شده‌اند. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، T تک‌متغیره و تحلیل عاملی و چندمعیاره PSI به کار رفته است. نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای برای نگرش محیط‌گرایانه عشایر نشان داد طرح جایکا تأثیر زیاد و معناداری بر تغییر نگرش جامعه عشایری روستاهای درگیر در این طرح داشته و با توجه به میانگین نتایج حاصل‌شده نیز نگرش خودخواهانه عشایر ساکن در روستاهای مطالعه‌شده بیشتر از دو نوع نوع‌دوستانه و زیست‌کره بوده است. افزون بر این، نتایج به‌دست‌آمده از آزمون تحلیل عاملی نشان داد از مجموع ۱۳ عامل، ۶ عامل در مجموع ۶۹٫۹۸ درصد از واریانس را تبیین می‌کنند و در بین این ۶ عامل، مهم‌ترین آن در رفتار زیست‌گرایانه، مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برابر محیط‌زیست است که با مقدار ویژه ۱۳٫۶۰، در مجموع واریانس ۳۶٫۷۵ را در کل واریانس‌ها به دست آورده است. با توجه به نتایج به‌دست‌آمده، طرح جایکا سبب تغییر رفتارهای زیست‌محیط‌گرایانه عشایر منطقه پژوهش شده است که بهره‌برداران اصلی محیط‌زیست منطقه‌اند.

واژه‌های کلیدی: نگرش و رفتار زیست‌محیط‌گرایانه، جامعه عشایری، طرح مدیریت مشارکتی جنگل و مرتع (جایکا)، بخش بازفت.

مقدمه

انواع اقدامات لازم برای حفاظت از محیط‌زیست، به‌منظور حل مسائل و بحران‌های محیط‌زیستی ضروری است؛ از این رو دستیابی به تغییرات رفتاری نظیر جلب مشارکت آنان در حفاظت از منابع طبیعی و سایر ابعاد مرتبط با محیط‌زیست، نخست نیازمند ایجاد تغییر در نگرش افراد به آن است؛ زیرا فعالیت‌های علمی نشان داده است افرادی که نگرش محیط‌زیستی مطلوب‌تری دارند، احتمالاً رفتارهای بهتری نیز از خود نشان می‌دهند که با حفظ محیط‌زیست و منابع طبیعی همسوست (ولی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۸۳). از سوی دیگر، بحث مشارکت‌های مردمی در حفاظت از منابع طبیعی به‌ویژه جنگل و مرتع، یکی از مباحث و موضوعاتی است که این روزها تأکید بسیاری بر آن می‌شود؛ به‌ویژه در مناطق کوهستانی زاگرس مرکزی توجه ویژه‌ای به آن می‌شود.

از آنجا که «مشارکت عشایر» و «حفاظت از منابع جنگل و مرتع» در مناطق کوهستانی زاگرس مرکزی، دو مفهوم به‌هم‌پیوسته و جدانشدنی‌اند، در این زمینه هنگامی که این مفاهیم با هم بررسی می‌شوند، به‌نوعی به رفتارهای تعاملی انسان (عشایر) با محیط‌زیست و منابع طبیعی اشاره می‌کنند. در این باره همه نظریه‌های بوم‌شناسی انسانی نیز به نقش و مشارکت عامل انسانی اشاره کرده‌اند و این عامل، یکی از مبانی اصلی پایه‌گذاری این نظریه‌هاست. در واقع این نظریه‌ها پایداری و حفظ زیست‌بوم را به‌صورت گسترده‌ای به رفتارهای مشارکتی جوامع انسانی در حفظ پایداری آن وابسته می‌دانند (Steg & Vlek, 2009: 34; Nguyen, 2009: 34). همچنین رویکردهای مختلفی برای تبیین رفتار انسان با منابع طبیعی نظیر آب، جنگل، مرتع و... وجود دارد که با عنوان رویکرد منطقی و اخلاقی از

مسائل و مشکلات زیست‌محیطی، یکی از مهم‌ترین نگرانی‌ها و دل‌مشغولی‌های انسان هزاره سوم است (Klo ckner et al., 2013: 32). افزایش این مشکلات و بحران‌های زیست‌محیطی در جهان از یک‌سو و درک پیامدهای بلندمدت موضوعات زیست‌محیطی در زندگی انسان‌ها از سوی دیگر باعث شده است طی نیم‌قرن گذشته اهمیت بحث درباره محیط‌زیست و مسائل زیست‌محیطی افزایش یابد (Budak, 2005: 1225). در نتیجه توجه به مسائل زیست‌محیطی و پی‌بردن به پیامدهای نامطلوب آن، انسان‌ها به‌دنبال راه‌حلی برای رفع این‌گونه مسائل هستند. یکی از راهکارهای اجتناب از آسیب‌رساندن به محیط‌زیست و جلوگیری از تخریب آن، تغییر رفتار انسان‌ها به سوی ابعاد طبیعت‌گرایانه است (Quimbita & Pavel, 2005: 36).

رفتارهای زیست‌محیط‌گرایانه، مجموعه‌ای از کنش‌های آگاهانه افراد جامعه در قبال محیط زیست است که طیف وسیعی از احساسات، تمایلات و آمادگی‌های خاص را برای انجام رفتار مطلوب با محیط‌زیست شامل می‌شود. این نوع رفتار برای به حداقل رساندن تأثیر منفی فعالیت‌های انسانی بر محیط‌زیست و بهبود آن است (غزالی و بیژنی، ۱۳۹۵: ۸۲)؛ بنابراین جلب مشارکت گسترده مردم و تغییر در نگرش و رفتار افراد، یکی از شناخته‌شده‌ترین لازمه‌های هر برنامه مدیریت پایدار است. مدیریت پایدار و نیز کیفیت محیط‌زیست به دانستن این موضوع وابسته است که آیا افراد به حفاظت از منابع علاقه‌ای دارند یا خیر. دانستن طرز تفکر مردم، چگونگی درک آنان از منابع طبیعی و تمایل آنها به

تأثیر می‌گذارد (Stern, 2000: 405; Chou, 2014: 78; Phipps et al., 2013: 56). نظریه ارزش - باور - هنجار، زنجیره‌ای علی از تبیین‌کننده‌های رفتار محیط‌زیستی ارائه می‌دهد (Huffman et al., 2014: 272; Chou, 2014: 436; Stevenson et al., 2014: 326; Lane & Potter, 2007: 293; Raymond et al., 2011: 1085; Phipps et al., 2013: 1227 که از «عناصر ثابت و پایدار شخصیتی و اعتقادی» به سمت «تمرکز بیشتر بر عواقب ناگوار اهداف ارزشی و مسئولیت‌پذیری شخصی فرد» برای کاهش خطر حرکت می‌کند. براساس مواضع این نظریه، افراد خودخواه جنبه‌های محیط‌زیستی را براساس این موضوع ارزیابی می‌کنند که چه تأثیری بر آنان دارد (Chen, 2015: 145). این افراد اگر تشخیص دهند حفاظت از محیط‌زیست هزینه زیادی به آنان تحمیل می‌کند، با آن مخالفت خواهند کرد؛ با وجود این، افراد با نگرش‌های ارزشی خودخواهانه نیز ممکن است رفتارهای محیط‌زیست‌گرایانه از خود نشان دهند.

درمقابل نوع‌دوست‌ها، افرادی هستند که جنبه‌های محیط‌زیستی را براساس فواید و هزینه‌هایی قضاوت می‌کنند که برای گروه انسانی نظیر جامعه، ملت یا کل بشر دارد.

افراد زیست‌کره محیط‌زیست را براساس فواید و هزینه‌هایی قضاوت می‌کنند که برای زیست‌بوم دارد. افرادی که برای زیست‌بوم و سایر گونه‌های گیاهی و جانوری ارزش قائل می‌شوند، به احتمال زیاد از پیامدهای ناگوار شرایط تهدیدکننده زیست‌بوم آگاه هستند. در این زمینه افرادی هم که به هم‌نوعان خود ارجح می‌نهند، از پیامدهای شرایط محیط‌زیستی که افراد

آنها یاد می‌شود و هرکدام از این رویکردها نیز پیش‌فرض‌های مختلفی دارند (Steg & Vlek, 2009: 312). نظریه‌های رویکرد منطقی به موازات الگوی غالب بوم‌شناسی و نظریه‌های رویکرد اخلاقی نیز موازی با الگوی بوم‌شناسی نوین هستند. الگوی بوم‌شناسی نوین (رویکرد اخلاقی) به‌واسطه محدودیت‌هایی که در استفاده از منابع طبیعی برای انسان قائل می‌شود، بر میانه‌روی و تعادل در بهره‌برداری از طبیعت تمرکز کرده است و انسان را برخلاف الگوی غالب (رویکرد منطقی) به‌مثابه بخشی از طبیعت در نظر می‌گیرد (Dunlap et al., 2000: 426). این دیدگاه براساس نظریه‌های ارزش‌ها و نیز نظریه ارزش - باور - هنجار^۱، ارزش‌های مختلفی را برای منابع طبیعی معرفی می‌کند که این نگرش‌ها به زیربنا و چهارچوب رفتاری افراد درقبال محیط‌زیست جهت می‌دهند (Ibtissem, 2010: 129). بر این اساس ارزش‌های زیست‌کره، نوع‌دوستانه و خودخواهانه^۲ مبنایی برای اعتقادات محسوب می‌شوند که بر نوع رفتار تأثیر می‌گذارند (Stern, 2000: 407; Whitmarsh, 2009: 14; Chen, 2015: 145; Raymond et al., 2011: 233)؛ بنابراین ارزش‌ها بر افراد در شکل‌گیری اعتقاداتشان درباره عواقب تأثیر می‌گذارد که برای خود، افراد و گونه‌ها یا زیست‌بوم‌های دیگر رقم می‌زنند (Stern & Dietz, 1994: 66).

براساس مواضع نظریه‌های فعال‌سازی هنجار و ارزش‌باور، هنجارهای شخصی، عاملی کلیدی است که به‌صورت مستقیم بر رفتار محیط‌زیست‌گرایانه

¹ Value – Belief – Norm (VBN)

² Biospheric, Altruistic and Egoistic

دیگر را تهدید می‌کند، آگاه‌تر خواهند بود (ولی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۸۴).

افراد جوامع محلی مانند روستاییان و عشایر به دلیل ارتباط مستقیمی که با منابع زیستی و طبیعی دارند، در صورت بی‌توجهی به اصول زیست‌محیطی، آسیب زیادی به محیط‌زیست می‌رسانند؛ به همین دلیل آگاهی از نوع نگرش و رفتار زیست‌محیطی ساکنان محلی مانند عشایر اهمیت زیادی دارد.

در ایران نیز همراه با بروز چالش‌های فراوان زیست‌محیطی به‌ویژه در حوزه‌های روستایی و عشایری و مناطق جنگلی کشور، طرح‌ها و برنامه‌های زیادی برای جلوگیری از تخریب بیشتر محیط‌زیست و اصلاح نگرش و رفتار مردم به اجرا درآمده است. طرح جایکا از جمله این طرح‌هاست که با همکاری آژانس بین‌المللی همکاری‌های کشور ژاپن و اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان چهارمحال و بختیاری در سال ۱۳۸۹ به اجرا درآمد. پروژه جایکا با عنوان «پروژه مدیریت مشارکتی جنگل و مرتع» در ۵ روستای بخش بازفت (تبرک سفلی، گزستان، مازهرشته، دورک سفلی و طارم) اجرا شد. از مهم‌ترین چالش‌های محیط‌زیستی منطقه بازفت، تخریب جنگل‌ها و مراتع، قاچاق چوب و زغال است. تخریب سرزمین، جنگل‌زدایی و کاهش تنوع زیستی در نتیجه نبود اقدامات یکپارچه مشارکتی مدیریت پایدار زمین و جنگل از دلایل عمده شروع این پروژه هستند. اهداف اصلی این پروژه، حفاظت از جنگل‌ها و مراتع منطقه و افزایش درآمد محلی در روستاهای هدف بود؛ در کنار آن نیز تغییر نگرش و رفتار عشایر به محیط‌زیست پیرامون خویش به‌مثابه یکی از اهداف جنبی پیگیری می‌شد (اداره کل منابع

طبیعی استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۴: ۵۴). در این طرح با وجود بهبود نسبی در برخورداری از خدمات، هنوز بسیاری از انتظارات منطقی سکنه برآورده نشده است (اداره کل منابع طبیعی استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۳: ۹)؛ بنابراین بررسی وضعیت گذشته و حال نگرش و رفتار عشایر و تجزیه و تحلیل پتانسیل‌های زیست‌محیطی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مردم محلی در فهم چشم‌انداز آینده بسیار مفید است؛ از این رو هدف پژوهش حاضر، سنجش نگرش‌ها و رفتارهای زیست‌محیطی عشایر پس از ایجاد طرح جایکا در بخش بازفت است تا ضمن پاسخگویی به پرسش کلیدی پژوهش، تأثیرات طرح جایکا بر رفتارهای زیست‌محیطی عشایر منطقه بررسی کند. پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به پرسش زیر است:

- تفاوت معناداری در نگرش و رفتار زیست‌محیط‌گرایانه عشایر روستاهای مدنظر پس از اجرای طرح جایکا ایجاد شده است؟

پیشینه پژوهش

اهمیت و جایگاه مباحث زیست‌محیطی در آینده کره زمین و حیات انسانی در مقیاس جهانی و همچنین تأثیر محیط‌زیست بر توسعه انسانی و اقتصادی سبب شده است تا مطالعات گوناگونی برای بررسی نگرش‌های ارزشی و رفتارهای افراد در قبال محیط‌زیست و منابع طبیعی انجام شود.

جدول ۱. خلاصه پیشینه تجربی پژوهش

پژوهشگر یا پژوهشگران	سال	عنوان پژوهش	نتایج و یافته‌های پژوهش
یبوآ و کاپلویتز ^۱	۲۰۱۶	تبیین رابطه حفاظت از انرژی و رفتارهای زیست محیطی شهروندان با استفاده از مدل عقیده - هنجار - ارزش	نتایج این پژوهش نشان داد متغیرهای زنجیره ارزش - عقیده - هنجار شامل ارزش‌ها، جهان‌بینی اکولوژیکی، آگاهی از پیامدها، احساس وظیفه و مسئولیت‌پذیری، هنجارهای شخصی و رفتار حفاظت زیست محیطی به‌طور متوالی اثر مثبت و معناداری بر یکدیگر و دو متغیر هنجارهای شخصی انفرادی و ارزش‌ها، بیشترین تأثیر را بر رفتارهای حفاظت زیست محیطی داشتند.
جوآکیم و همکاران ^۲	۲۰۱۵	زیست محیطی افراد در انجام رفتارهای محیط‌زیست‌گرایانه بر مبنای دو مدل نظریه رفتار برنامه‌ریزی‌شده و ارزش - عقیده - هنجار	بر اساس نتایج این پژوهش، انگیزه‌ها، تمایلات و ارزش‌های نوع‌دوستانه بر هنجارهای شخصی و انتظارات زیست محیطی اثرگذارند و با این متغیرها بر انجام رفتارهای محیط‌زیست‌گرایانه تأثیر گذاشته‌اند.
تنگبرگ و همکاران ^۳	۲۰۱۴	نقش مدیریت مشارکتی پایدار در چین و ارزیابی مشارکت ۱۰ ساله	یافته‌های آنها نشان داد مدیریت مشارکتی در چین، برنامه‌ای در چهارچوب برنامه‌ریزی مبارزه با تخریب اراضی و نابودی اکوسیستم و مدیریت یکپارچه محیط‌زیست است. در این پژوهش، رویکردهایی مشارکتی برای تدوین اقدامات IEM و مدیریت پایدار زمین در جمهوری چین در ۱۰ سال بررسی می‌شود. برنامه‌های مشارکت موجب تأمین مالی طرح‌های جبران زیست محیطی و حفظ و افزایش وجوه مالی زیست محیطی و نظارت و ارزیابی بهتر و چندمنظوره تصمیم‌گیری در سطح ملی است.
چن و چای ^۴	۲۰۱۱	تأثیر عوامل اجتماعی - جمعیتی و نگرشی بر رفتارهای زیست محیطی شهری در چین	آنها در این پژوهش بیان می‌کنند چین فعلی با چالش‌های زیست محیطی مختلفی روبه‌روست و به مدیریت اطلاعات زیست محیطی نیاز دارد. نتایج پژوهش نشان داد زن بودن، جوان بودن، تحصیلات بالا، مجرد بودن و شاغل بودن احتمال مشارکت در رفتارهای زیست محیطی را افزایش می‌دهد.
ایتیسم ^۵	۲۰۱۰	کاربرد نظریه ارزش - باور - هنجار در رفتار حفاظت از انرژی	نتایج این پژوهش نشان داد نگرش‌های ارزشی مبتنی بر بهره‌کشی و ارزشی نوع‌دوستانه به‌صورت معناداری بر آگاهی از عواقب زیان‌بار تأثیر می‌گذارند. از سوی دیگر نتایج حاصل نشان داد نگرش‌های ارزشی خودخواهانه و مبتنی بر زیست‌بوم اثر معناداری بر آگاهی از عواقب ایجاد نمی‌کنند؛ این در حالی بود که هنجارهای شخصی به‌صورت مثبت و معناداری متأثر از پایبندی فرد به نگرش‌های ارزشی مبتنی بر زیست‌بوم و نوع‌دوستانه بودند؛ با وجود این نتایج حاصل از تحلیل‌ها در این پژوهش نشان داد نگرش‌های ارزشی خودخواهانه و مبتنی بر زیست‌بوم هیچ تأثیری بر احساس فرد به تعهد اخلاقی و حفاظت از انرژی نمی‌گذارد.

¹ Yeboah & Kaplowitz

² Joachim et al

³ Tengberg et al

⁴ Chen and Chai

⁵ Ibtissem

پژوهشگر یا پژوهشگران	سال	عنوان پژوهش	نتایج و یافته‌های پژوهش
بدروس ^۱	۲۰۰۷	نگرانی زیست‌محیطی و رفتارهای طرفدار محیط‌زیست: رابطه بین دانش، نگرش‌ها و رفتارها با بهره‌گیری از نمونه ملی نظرسنجی عمومی اجتماعی در سال ۲۰۰۰	نتایج نشان داد نگرانی زیست‌محیطی در سطح شخصی، بهترین پیش‌بینی‌کننده رفتارهای طرفدار محیط‌زیست است؛ اما دانش اثر کمی دارد و بیشتر متغیرهای اجتماعی - جمعیتی با نگرانی‌های زیست‌محیطی یا رفتارهای طرفدار محیط‌زیست ارتباط معناداری ندارند.
بیل و تجرسون ^۲	۲۰۰۳	ارزیابی متغیرهای تبیین‌کننده رفتار در نظریه ارزش‌باور هنجار به‌منظور تولید و مصرف	نتایج حاصل از این پژوهش که در کشور سوئد و بین کارمندان دو بخش خصوصی و دولتی انجام گرفت، نشان داد فقط نگرش‌های ارزشی زیست‌کره ارتباط معناداری را با رفتار نشان دادند. همچنین نگرش‌های ارزشی زیست‌کره نسبت معناداری از واریانس مربوط به هنجار را تبیین می‌کردند.
صفا و همکاران	۱۳۹۶	مدل‌یابی رفتار حفاظت زیست‌محیطی روستاییان بر مبنای نظریه ارزش - عقیده - هنجار؛ نمونه مطالعه: شهرستان خدابنده	نتایج پژوهش نشان داد مؤلفه‌های ارزش‌ها، جهان‌بینی اکولوژیکی، آگاهی از پیامدها، احساس وظیفه و مسئولیت‌پذیری و هنجارهای شخصی اثر مثبت و معناداری بر متغیر وابسته داشته‌اند؛ به نحوی که در مجموع متغیرهای مطالعه‌شده حدود ۶/۶۸ درصد از واریانس رفتار حفاظت زیست‌محیطی روستاییان را تبیین کردند.
نصرتی‌نژاد و همکاران	۱۳۹۵	تبیین جامعه‌شناختی رفتار زیست‌محیطی شهروندان تهرانی	نتایج پژوهش نشان داد میزان آگاهی، نگرش و رفتار زیست‌محیطی شهروندان تهران در حد متوسط و رو به زیاد است. همچنین یافته‌ها نشان داد رابطه مثبت و معناداری بین نگرش و آگاهی زیست‌محیطی با رفتار آن وجود دارد. نتایج مدل معادله ساختاری نیز نشان داد در مجموع دو متغیر نگرش و آگاهی زیست‌محیطی ۶ درصد از واریانس رفتار زیست‌محیطی را تبیین می‌کنند.
قادری و همکاران	۱۳۹۴	بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر رفتار زیست‌محیطی در شهرستان مریوان	پژوهش توصیفی - تحلیلی است که به روش تصادفی چندمرحله‌ای خوشه‌ای و با استفاده از پرسش‌نامه استاندارد با گزینش ۴۰۰ نفر افراد بالای ۱۸ سال شهر مریوان انجام شد. نتایج نشان داد بین الگوی نوین اکولوژیکی با رفتار بازیافت رابطه معنادار و مثبتی وجود دارد. همچنین نگرش به بازیافت و رفتار بازیافت رابطه معنادار و مثبتی به دست آمده است. یافته‌ها نشان داد بین سن، وضعیت تأهل و تحصیلات با رفتار بازیافت پاسخگو رابطه معناداری وجود ندارد. همچنین بین جنسیت، درآمد و نوع شغل با رفتار بازیافت رابطه معناداری به دست آمد. نتایج تحلیل رگرسیونی نیز حاکی بود ۱۹ درصد از واریانس متغیر وابسته به وسیله متغیرهای مستقل (نگرش به بازیافت و الگوی نوین اکولوژیکی) تبیین شده است.

^۱ Bedrous^۲ Biel & Thogersen

پژوهش حاضر از ابزار پرسش‌نامه استفاده شده است. طرح مدیریت مشارکتی حفاظت از جنگل و مرتع به‌منظور احیا و حفظ مراتع و جنگل‌ها با همکاری ایران و ژاپن از سال ۸۹ در منطقه بازفت شهرستان کوهرنگ استان چهارمحال و بختیاری آغاز شد و آذرماه ۱۳۹۵ به پایان رسید؛ بنابراین جامعه آماری این پژوهش، عشایر ساکن در ۵ روستای عشایری (تبرک سفلی، گزستان، مازهرشته، دورک سفلی و طارم) بودند که طرح جایکا در آنها اجرا شده است (شکل ۱).

جامعه آماری پژوهش شامل همه خانوارهای عشایر ساکن در روستاهای مطالعه شده است که براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ برابر با ۲۲۳۶ نفر و ۴۴۲ خانوار بوده است. براساس کل جمعیت خانوار عشایر ساکن در این ۵ روستا با استفاده از فرمول کوکران، ۲۰۶ نفر به‌مثابه نمونه انتخاب شدند (مقدار p و q برابر با ۰/۵ درصد و مقدار d خطای مجاز برابر با ۰/۰۵ درصد در نظر گرفته شده است). افزون بر این، افراد نمونه‌ها به روش نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند و پرسش‌نامه را سرپرستان خانوارهای مرتبط با طرح تکمیل کردند. تعداد نمونه‌های هر روستا به‌صورت انتساب متناسب بوده است (جدول ۲).

با توجه به پیشینه و مطالب اشاره شده و با در نظر گرفتن این موضوع که ایجاد تغییرات رفتاری در زمینه‌های مختلف از جمله حفاظت از محیط‌زیست بدون شناخت و درک وضعیت موجود و نیز آگاهی و نگرش‌های زیست‌محیطی و به‌ویژه عوامل و متغیرهای اثرگذار بر انجام رفتارهای زیست‌محیطی امکان‌پذیر نیست، بنابراین این پژوهش با هدف تحلیل نگرش و رفتار حفاظت زیست‌محیط‌گرایانه عشایر پس از انجام طرح مدیریت مشارکتی جنگل و مرتع در بخش بازفت استان چهارمحال و بختیاری انجام شد. افزون بر این، نوآوری مطالعه حاضر از نظر تمرکز بر نگرش و رفتار زیست‌محیطی جوامع محلی و درگیر با محیط‌زیست به‌ویژه جامعه عشایری است؛ موضوعی که تاکنون در مطالعات پیشین بررسی نشده است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر به‌لحاظ هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش، توصیفی-تحلیلی مبتنی بر پیمایش است. برای گردآوری اطلاعات از دو روش اسنادی-کتابخانه‌ای و میدانی و با توجه به ماهیت

جدول ۲. جمعیت و تعداد نمونه روستاهای مطالعه شده

شهرستان	دهستان	روستا	خانوار	نمونه
کوهرنگ	بازفت بالا	تبرک سفلی	۱۱۳	۵۳
		گزستان	۱۸۷	۸۷
		دورک سفلی	۶۱	۲۸
	بازفت پایین	مازهرشته	۵۴	۲۵
		طارم	۲۷	۱۳
	مجموع		۴۴۲	۲۰۶

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵

به‌منظور تحلیل نگرش و رفتار زیست‌محیط‌گرایانه جوامع عشایری، ۱۳ متغیر در قالب سه بعد برای متغیر نگرش و ۳۷ گویه برای متغیر رفتار زیست‌محیطی پس از اجرای طرح استخراج شده است که برای تبیین نتایج استفاده شدند. به‌منظور عملیاتی‌سازی پژوهش در این پژوهش، پرسش‌نامه‌ای با پرسش‌های بسته و پژوهشگرساخته (در قالب ۵۰ پرسش) برای گردآوری اطلاعات به کار رفت (جدول ۳).

جدول ۳. متغیرهای تحلیل نگرش و رفتار زیست‌محیط‌گرایانه جوامع عشایری

ابعاد نگرش	علامت اختصاری	گویه‌های نگرش زیست‌گرایانه
	B1	بقای من و همه مردم در وجود منابع طبیعی سالم است؛ پس حفاظت از آن پیش از هر اقدامی واجب است.
جهت‌گیری	B2	به‌نظر من حفاظت از محیط‌زیست و آبادانی آن بر دامداری و کشاورزی اولویت دارد.
زیست‌کره	B3	به‌نظر من نباید با مصرف زیاد کود شیمیایی، محیط زیست را آلوده کنیم.
	B4	دامداران و کشاورزان حق ندارند به دلیل افزایش تولیدات و محصولات، محیط زیست را تخریب کنند.
	B5	محیط‌زیست، جنگل‌ها و مراتع حق همه مردم است؛ پس نباید آن را با رفتارهای مان تخریب کنیم.
جهت‌گیری	B6	محیط‌زیست، جنگل‌ها و مراتع حق آیندگان و فرزندان ماست؛ پس نباید آن را تخریب کنیم.
نوع‌دوستانه	B7	به‌نظر من نباید اجازه دهیم آلودگی مزارع ما به دیگر مزارع سرایت کند تا کشاورزان دیگر دچار مشکل شوند.
	B8	از آنجا که انسان‌ها اشرف مخلوقات هستند، توجه به آنها مهم‌تر از حفظ گونه‌های گیاهی و جانوری دیگر است.
	B9	معتقدم افزایش دامداری و کشاورزی برای تغذیه مردم مهم‌تر از حفظ محیط زیست است.
جهت‌گیری	B10	منابع طبیعی (جنگل و مرتع) برای حل مشکلات من و رسیدن به منافع است.
خودخواهانه	B11	در شرایط اقتصادی امروز من نمی‌توانم به محیط زیست یا منافع جمعی فکر کنم.
	B12	افزایش تولیدات دامی و محصولات زراعی و درآمد من مهم‌تر از محیط زیست است.
	B13	این حق دامدار و کشاورز است که فقط به مراتع و مزارع خود توجه کند و بقیه مراتع و مزارع به او مربوط نیست.

گویه‌های رفتار زیست‌گرایانه

پاک‌سازی داوطلبانه محیط‌زیست (جنگل‌ها و مراتع)
 استفاده از وسایل بازیافتی
 استفاده از چوب جنگل برای تهیه هیزم
 استفاده از چوب‌های درختان جنگلی برای تهیه زغال و...
 علاقه به کشت گونه‌های گیاهی در حال انقراض
 نسوزاندن باقی‌مانده ساقه (کاه و کُلش) پس از برداشت محصولات
 نریختن زباله‌های خانگی خود در جنگل‌ها، مراتع و مزارع یا اطراف آنها
 اهمیت دادن به حفاظت از اکوسیستم گونه‌های گیاهی و جانوری
 استفاده از کودهای آلی و سبز به جای مصرف کودهای شیمیایی
 تمایل به کاشت درختان در منطقه
 حفظ منابع زیست‌محیطی برای نسل‌های آینده
 تلاش برای حفظ محیط‌زیست

برپانکردن آتش در طبیعت با بی احتیاطی یا استعمال نکردن دخانیات
 اهمیت دادن به آموزش مسائل زیست محیطی
 همکاری با مأموران منابع طبیعی در زمینه حفاظت از جنگل‌ها و مراتع
 کمک و همکاری در زمینه خاموش کردن آتش جنگل‌ها و مراتع
 همکاری با قریبان‌های محلی
 همکاری در اطلاع‌رسانی به اداره منابع طبیعی
 همکاری با دستگاه‌های اجرایی در اجرای طرح‌های محیط‌زیستی و حفاظت از جنگل‌ها و مراتع
 مشارکت جامعه عشایری در حفظ محیط‌زیست
 هماهنگی با کارشناسان جنگلبانی و منابع طبیعی برای پیشگیری از ایجاد آتش‌سوزی در جنگل‌ها
 احترام جامعه عشایری به قوانین برای چرای دام در مراتع
 جلوگیری از قاچاق چوب توسط هر فردی
 بیرون کردن افراد سودجو از عرصه‌های منابع طبیعی
 برخورد با افرادی که قصد تخریب جنگل و تبدیل آن را به زمین زراعی دارند
 جلوگیری از چرای بی‌رویه دام‌ها در مراتع
 جلوگیری از تخریب زمین‌ها و مراتع ملی
 جلوگیری از تخریب خاک و قطع بوته‌های گیاهی با ماشین‌آلات سنگین
 جلوگیری از ورود غیرمجاز دام‌ها به مراتع و جنگل‌ها
 تلاش برای جلوگیری از قطع درختان
 نگهداری از جنگل‌ها و مراتع احیاء شده
 قطع نکردن درختان و جلوگیری از قطع درختان توسط دیگران
 ملزم کردن خود به شرکت در جلسات اداره منابع طبیعی
 انتقال دانش زیست محیطی خود به دیگران
 مطالعه کتب و نشریات زیست محیطی
 تمایل به حضور در جلسات محلی برای حفظ محیط‌زیست
 درک اینکه تخریب جنگل‌ها و مراتع در آینده زندگی عشایر را به خطر می‌اندازد

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

جدول ۴. محاسبه میزان پایایی و روایی پژوهش

تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ	شاخص
۱۳	۰/۸۶	ابعاد نگرش
۳۷	۰/۹۳	ابعاد رفتار زیست محیط‌گرایانه
۵۰	۰/۹۱	مجموع

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

پرسش‌نامه طراحی شده براساس شاخص‌ها
 به صورت پیش‌آزمون در اختیار تعدادی از کارشناسان
 جایکا، توسعه روستایی، جنگل‌ها و مراتع قرار گرفت
 و بر مبنای نظرات آنها اصلاح شد. همچنین پایایی
 پرسش‌نامه پژوهش که در قالب طیف لیکرت بوده
 است، مقدار زیادی (۰,۹۱) به دست آمد که قابل
 اعتماد بودن آن را نشان می‌دهد (جدول ۴).

براساس داده‌های گردآوری شده، روش تجزیه و
 تحلیل به صورت آماری و با بهره‌گیری از نرم‌افزارهای

SPSS به کار رفته و برای رسم نقشه منطقه مدنظر از نرم‌افزار GIS استفاده شده است.

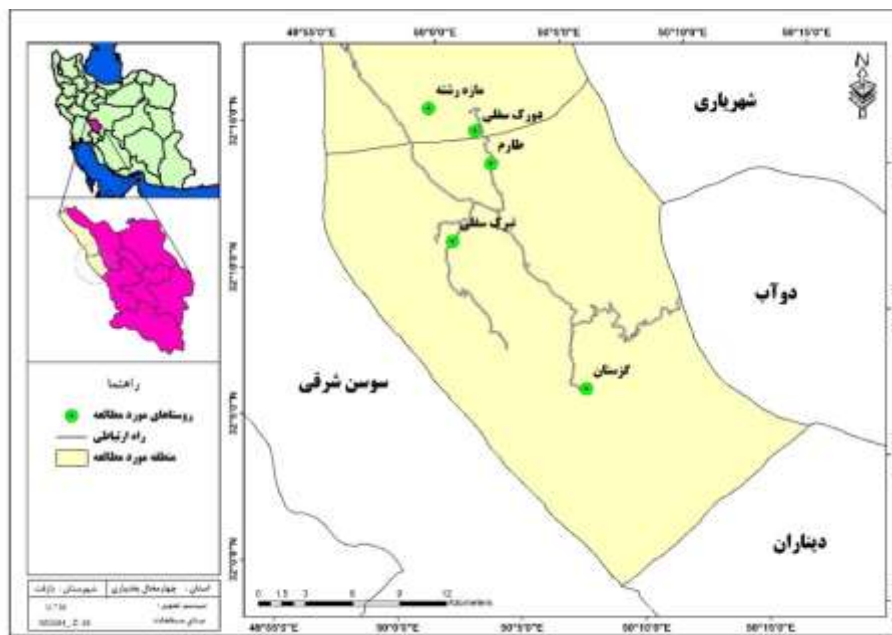
محدوده پژوهش

منطقه بازفت از توابع شهرستان کوه‌رنگ استان چهارمحال و بختیاری است. این منطقه در موقعیت حداقل ۲۹ دقیقه و ۴۹ درجه، حداکثر ۲۶ دقیقه و ۵۰ درجه طول شرقی و حداقل ۵۹ دقیقه و ۳۱ درجه، حداکثر ۴۹ دقیقه و ۳۲ درجه عرض شمالی و ارتفاع ۲۲۸۵ متری از سطح دریا با مساحت حدود ۵۳۰۰۰ هکتار در ۱۸۰ کیلومتری غرب شهرکرد واقع شده است. بازفت در شمال و شمال غرب استان قرار گرفته و یکی از آخرین زیستگاه‌های تابستانی در بین عشایر بختیاری است (استانداری چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۵).

میانگین بارش در بازفت سالیانه ۹۶۹٫۷ است که در مناطق کوهستانی مانند زردکوه و کوه سفید به بیش

از ۱۵۰۰ میلی‌متر می‌رسد و به‌طور عمده از ماه مهر تا آذرماه رخ می‌دهد. حداقل ماهیانه و حداکثر دما در دی‌ماه ۲۰- و مردادماه ۳۰ ثبت شده است. میانگین رطوبت سالیانه حدود ۶۰ درصد است که ۲۵- ۷۰ درصد آن ظرف یک سال رخ می‌دهد (اداره هواشناسی استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۳).

در استان چهارمحال بیشترین عرصه جنگلی شهرستان در بخش بازفت است. جنگل‌های موجود در منطقه بازفت عمدتاً از گونه بلوط ایرانی است که به‌طور پراکنده در بیشتر نقاط شهرستان دیده می‌شود. بازفت از نظر منابع آبی، یکی از غنی‌ترین مناطق کشور به شمار می‌آید. کوه‌های مرتفع منطقه، محل ذخیره آب‌های روان دائمی و سرچشمه شبکه آب‌های جاری دائمی و فصلی است (اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان چهارمحال و بختیاری، ۱۳۹۲)؛ (شکل ۱).

شکل ۱. نقشه موقعیت منطقه پژوهش در کشور و استان چهارمحال و بختیاری

یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل داده‌ها

یافته‌های توصیفی به دست آمده از بررسی‌ها نشان می‌دهد ۶۸ درصد از افراد نمونه بررسی شده، مرد و ۳۲ درصد، زن هستند. بیشتر افراد در گروه سنی ۲۶-۳۵ سال (۶۷/۶ درصد) قرار دارند و تحصیلات زیر دیپلم و دیپلم دارند. ۴۴،۷ درصد خانوارها ۳-۴ نفره هستند و در گویه وضعیت فعالیت، تعداد شاغلان در بخش کشاورزی نسبت به سایر فعالیت‌ها بیشتر بوده است. مهم‌ترین منبع درآمد پاسخگویان در بخش کشاورزی بوده و متوسط درآمد آنها بین ۵۰۰ هزار تا یک میلیون تومان است. همچنین مدت اقامت ۵۰ درصد از این افراد بیش از ۲۰ سال در روستاهای مدنظر است (جدول ۵).

در پژوهش حاضر متغیر «نگرش زیست محیط‌گرایانه» با ۱۳ مؤلفه کمی شده است. برای بررسی وضعیت این متغیر در منطقه مدنظر با توجه به تعداد پاسخگویانی که در طرح جایکا در روستاهای مطالعه شده شرکت داشته‌اند (تعداد ۲۰۶ نفر)، از آزمون

کای اسکوئر استفاده شده است. گفتنی است با توجه به استفاده از آزمون کی دو برای این متغیر، میزان معناداری برای تمام شاخص‌ها کمتر از ۰/۰۵ محاسبه شد که در نتیجه تمام شاخص‌های نگرش زیست محیط‌گرایانه معنادار هستند و قابلیت تعمیم را به تمام جامعه دارند. بررسی میانگین مؤلفه‌های نگرش زیست محیط‌گرایانه در منطقه پژوهش با اطمینان ۹۵ درصد، تأکیدی بر این واقعیت است؛ افزون بر این، براساس گویه‌ای که بیشترین فراوانی را برای تمام شاخص‌ها - متوسط به بالا - داشته است، در این متغیر میزان مؤلفه‌های نگرش زیست محیط‌گرایانه در منطقه پژوهش نسبت بیشتری از جامعه گویه «متوسط به بالا» را انتخاب کرده‌اند؛ به حدی که با سایر گویه‌ها تفاوت معناداری دارد؛ بنابراین طرح جایکا تأثیر زیاد و معناداری بر نگرش جامعه عشایری درگیر در این طرح داشته است؛ با توجه به میانگین گویه‌های شاخص نگرش زیست محیط‌گرایانه، گویه‌های بعد جهت‌گیری خودخواهانه میانگین بیشتری نسبت به سایر گویه‌ها دارند.

جدول ۵. یافته‌های توصیفی افراد نمونه

جنسیت	مرد ۶۸ درصد	زن ۳۲ درصد
وضعیت تأهل	متاهل ۰/۷۴/۸٪	مجرد ۲۵/۲٪
سن	۲۳/۳٪ ۲۵-۳۰ ساله	۲۶-۳۵ ساله ۴۶/۶٪
میزان تحصیلات	بی‌سواد ۲۸/۶٪	دیپلم ۶۱/۷٪
تعداد اعضای خانواده	۱-۲ نفر ۹/۷٪	۳-۴ نفر ۴۴/۷٪
وضعیت فعالیت	شاغل	غیرشاغل
مهم‌ترین منبع درآمد	کشاورزی ۳۴/۵٪؛ دامداری ۲۹/۱٪؛ کارگری ۲۰/۹٪؛ صنایع ۱۲/۱٪؛ سایر ۳/۵٪	کشاورز ۳۱/۱٪؛ کارگر ۱۵/۰٪؛ کارمند ۳/۴٪
متوسط درآمد خانوار	زیر ۵۰۰ هزار تومان ۲۳/۳٪	۵۰۰ هزار تا یک میلیون ۴۲/۲٪
مدت اقامت در روستا	زیر ۵ سال ۳/۴٪	۵ تا ۱۰ سال ۸/۷٪
	۱۰ تا ۱۵ سال ۲۵/۲٪	۱۵ تا ۲۰ سال ۱۲/۶٪
	بیش از ۲۰ سال ۵۰٪	بیش از ۲ میلیون تومان ۱/۵٪
	۱ تا ۱/۵ میلیون ۲۳/۸٪	۱/۵ تا ۲ میلیون ۹/۲٪
	بیش از ۲ میلیون تومان ۱/۵٪	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

جدول ۶. درصد آماره‌های توصیفی گویه‌های نگرش زیست‌محیط‌گرایانه

بعد	کد	بسیار کم	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین	انحراف معیار	سطح معناداری
	B1	۸/۹۳	۶/۲۵	۴۹/۱۱	۳۳/۰۴	۲/۶۸	۳/۱۴	۰/۹۲	۰/۰۰۰
جهت‌گیری	B2	۲/۶۷۹	۱۶/۰۷۱	۳۹/۲۸۶	۴۰/۱۷۹	۱/۷۸۶	۱۴/۲۲۳	۰/۸۳۵	۰/۰۰۰
زیست‌کره	B3	۰/۸۹۳	۴/۴۶۴	۴۵/۵۳۶	۴۰/۱۷۹	۸/۹۲۹	۳/۵۱۸	۰/۷۵۹	۰/۰۰۰
	B4	۰/۰۰۰	۳/۵۷۱	۵۰/۰۰۰	۳۵/۷۱۴	۱۰/۷۱۴	۳/۵۳۶	۰/۷۳۴	۰/۰۰۰
جهت‌گیری	B5	۰/۸۹۳	۷/۱۴۳	۵۰/۸۹۳	۲۸/۵۷۱	۱۲/۵۰۰	۳/۴۴۶	۰/۸۳۷	۰/۰۰۰
نوع‌دوستانه	B6	۰/۸۹۳	۸/۰۳۶	۵۳/۵۷۱	۲۵/۰۰۰	۱۲/۵۰۰	۳/۴۰۲	۰/۸۴۳	۰/۰۰۰
	B7	۱/۷۸۶	۶/۲۵۰	۵۵/۳۵۷	۳۱/۲۵۰	۵/۳۵۷	۳/۳۲۱	۰/۷۵۰	۰/۰۰۰
	B8	۰/۸۹۳	۹/۸۲۱	۴۸/۲۱۴	۳۳/۹۲۹	۷/۱۴۳	۳/۳۶۶	۰/۷۹۴	۰/۰۰۰
	B9	۱/۷۸۶	۸/۰۳۶	۴۳/۷۵۰	۳۵/۷۱۴	۱۰/۷۱۴	۳/۴۵۵	۰/۸۵۸	۰/۰۰۰
جهت‌گیری	B10	۱/۷۸۶	۶/۲۵۰	۳۵/۷۱۴	۴۲/۸۵۷	۱۳/۳۹۳	۰/۵۹۸	۰/۸۶۴	۰/۰۰۰
خودخواهانه	B11	۰/۰۰۰	۸/۰۳۶	۴۱/۹۶۴	۴۱/۰۷۱	۸/۹۲۹	۳/۵۰۹	۰/۷۷۱	۰/۰۰۰
	B12	۰/۰۰۰	۹/۸۲۱	۳۹/۲۸۶	۳۹/۲۸۶	۱۱/۶۰۷	۳/۵۲۷	۰/۸۲۷	۰/۰۰۰
	B13	۱/۷۸۶	۵/۳۵۷	۴۱/۹۶۴	۳۵/۷۱۴	۱۵/۱۷۹	۳/۵۷۱	۰/۸۷۷	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

استفاده شد؛ بدین‌صورت که اگر مقدار این خطا کوچک‌تر از ۲- یا بزرگ‌تر از ۲+ باشد، در آن صورت فرض نرمال‌بودن توزیع رد می‌شود (حبیب‌پور و صفری، ۱۳۸۸: ۱۹۰-۱۹۱). همچنین چنانچه ضرایب چولگی و کشیدگی بین ۱/۵- و ۱/۵+ باشد، توزیع ابعاد پژوهش نرمال است؛ بنابراین با توجه به جدول (۷) ابعاد پژوهش نرمال هستند.

در ادامه برای بررسی بیشتر سه بعد نگرش محیط‌زیست‌گرایانه متأثر از طرح جایکا، نخست نرمال‌بودن یا نبودن ابعاد پژوهش بررسی شد. با توجه به اینکه ابعاد پژوهش از ترکیب گویه‌هایی در طیف لیکرت حاصل شده و مقیاس به مقیاس فاصله‌ای تغییر یافته‌اند (اصغرپور ماسوله، ۱۳۹۲: ۲۲)، به‌منظور بررسی نرمال‌بودن توزیع صفات شاخص‌ها و متغیرها از خطای استاندارد ضرایب چولگی و کشیدگی

جدول ۷. نتایج آزمون نرمال‌بودن ابعاد نگرش محیط‌زیست‌گرایانه

نتیجه آزمون	کشیدگی		چولگی		تعداد	ابعاد
	خطا	ضریب	خطا	ضریب		
تأیید نرمال	۰/۳۳۷	-۰/۱۷۴	۰/۱۶۹	-۰/۰۳۰	۲۰۶	جهت‌گیری زیست‌کره
تأیید نرمال	۰/۳۳۷	۰/۴۲۰	۰/۱۶۹	۰/۰۹۳	۲۰۶	جهت‌گیری نوع‌دوستانه
تأیید نرمال	۰/۳۳۷	۱/۳۲۰	۰/۱۶۹	-۰/۶۸۸	۲۰۶	جهت‌گیری خودخواهانه

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

استفاده شد. در این زمینه میانگین محاسبه‌شده ابعاد نگرش زیست‌گرایانه پژوهش با میانگین فرضی (۳)

بنابراین با توجه به نرمال‌بودن ابعاد نگرش محیط‌زیست‌گرایانه پژوهش از آزمون T تک‌نمونه‌ای

نتیجه گویای این است که طرح جایکا در روستاهای مدنظر در حد متوسط رو به بالا در تغییر نگرش عشایر به محیط‌زیست پیرامونی خویش نقش مثبتی داشته است؛ افزون بر این، با توجه به میانگین‌های به‌دست‌آمده از هر بعد، نگرش خودخواهانه عشایر ساکن در روستاهای مدنظر بیش از نگرش نوع‌دوستانه و زیست‌کره است (جدول ۸).

سنجیده و تأیید می‌شود که میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان از ۳ بزرگ‌تر و در حد متوسط به بالاست و با توجه به میزان معناداری به‌دست‌آمده برای تمام ابعاد که کمتر از ۰,۰۵ است، این ابعاد معنادار و قابل تعمیم به کل جامعه است. همچنین حد زیاد و کم تمام ابعاد مثبت بوده است؛ بدین معنا که میانگین جامعه در این ابعاد بیش از مقدار آزمون‌شده است. این

جدول ۸. نتایج آزمون‌های T تک‌نمونه‌ای

Test Value = 3								
ابعاد جهت‌گیری	میانگین	انحراف معیار	T	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	حد پایین	تفاوت فاصله سطح اطمینان ۹۵٪ حد بالا
زیست‌کره	۳/۳۵۵	۰/۶۵۵	۵/۷۳۷	۱۱۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۳۵۵	۰/۲۳۲	۰/۴۷۷
نوع‌دوستانه	۳/۳۹۸	۰/۵۴۱	۷/۷۹۶	۱۱۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۳۹۸	۰/۲۹۷	۰/۴۹۹
خودخواهانه	۳/۵۵۱	۰/۶۲۵	۹/۳۳۲	۱۱۱/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۵۵۱	۰/۳۴۳	۰/۶۶۸

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

شاخص‌های پژوهش با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS، آزمون Bartlett و KMO به کار رفت که این میزان برابر با ۰/۸۰۶ به دست آمده و دلیلی بر تأیید تحلیل عاملی است.

در ادامه با توجه به گستردگی و تنوع شاخص‌های رفتار زیست محیط‌گرایانه در پژوهش حاضر به‌منظور کاهش شاخص‌ها به تعداد محدود، از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است؛ بنابراین نخست برای اطمینان از مورد تأیید بودن آزمون تحلیل عاملی برای

جدول ۹. آزمون معناداری بارتلت و KMO

۰/۸۰۶	مقدار کیزر - میر - اولکین برای کفایت نمونه‌گیری
۳۷۷۱/۸۰۰	مقدار کای اسکوتر
۶۶۶	درجه آزادی
۰/۰۰۰	سطح معناداری

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

ششم در مجموع ۶۹,۹۸ درصد از واریانس‌ها را تبیین می‌کنند. از این بین، عامل اول، مهم‌ترین عاملی است که با مقدار ویژه ۱۳,۶، به‌تنهایی ۳۶,۷۵ درصد از واریانس‌ها را تبیین می‌کند (جدول ۱۰).

استخراج عوامل

همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد ۶ عامل قابلیت تبیین واریانس‌ها را دارند که عوامل به‌دست‌آمده با روش واریماکس چرخش داده شده‌اند. عوامل اول تا

جدول ۱۰. عوامل استخراج شده، مقادیر ویژه و درصد واریانس آنها از مجموع شاخص‌ها

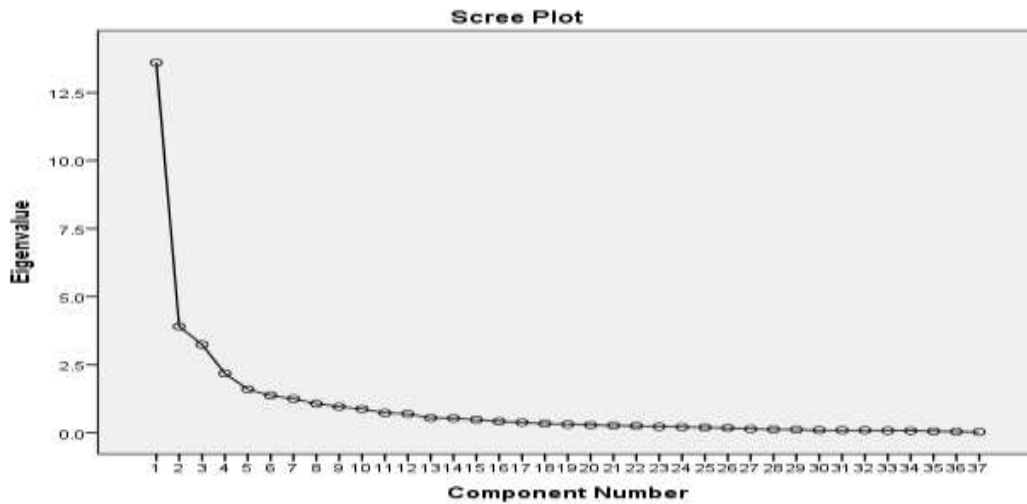
عوامل	مقادیر ویژه اولیه		مجموع مجذورات بارهای عاملی				مجموع مجذورات بارهای عاملی			
	مقادیر ویژه اولیه		استخراج شده		چرخش یافته		چرخش یافته		مجموع مجذورات بارهای عاملی	
	جمع	درصد از واریانس	جمع	درصد از واریانس	جمع	درصد از واریانس	جمع	درصد از واریانس	درصد تجمعی	
۱	۱۳/۶۰۰	۳۶/۷۵۶	۱۳/۶۰۰	۳۶/۷۵۶	۷/۴۴۳	۲۰/۱۱۶	۲۰/۱۱۶	۲۰/۱۱۶	۲۰/۱۱۶	۲۰/۱۱۶
۲	۳/۹۰۷	۱۰/۵۵۹	۳/۹۰۷	۱۰/۵۵۹	۴/۹۹۷	۱۳/۵۰۷	۱۳/۵۰۷	۳۳/۶۲۳	۳۳/۶۲۳	۳۳/۶۲۳
۳	۳/۲۴۵	۸/۷۷۱	۳/۲۴۵	۸/۷۷۱	۵/۶۰۸۵	۱۲/۵۸۳	۱۲/۵۸۳	۴۶/۲۰۶	۴۶/۲۰۶	۴۶/۲۰۶
۴	۲/۱۷۹	۵/۸۸۸	۲/۱۷۹	۵/۸۸۸	۳/۵۵۳	۹/۶۰۳	۹/۶۰۳	۵۵/۸۰۹	۵۵/۸۰۹	۵۵/۸۰۹
۵	۱/۵۹۶	۴/۳۱۲	۱/۵۹۶	۴/۳۱۲	۲/۷۶۷	۷/۴۷۷	۷/۴۷۷	۶۳/۲۸۶	۶۳/۲۸۶	۶۳/۲۸۶
۶	۱/۳۷۰	۳/۷۰۱	۱/۳۷۰	۳/۷۰۱	۲/۴۷۹	۶/۷۰۱	۶/۷۰۱	۶۹/۹۸۷	۶۹/۹۸۷	۶۹/۹۸۷

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

نمودار سنگ‌ریزه یا Scree Plot در تحلیل عاملی

همان‌طور که در نمودار سنگ‌ریزه یا Scree Plot دیده می‌شود، ۶ عامل مقدار ویژه بیش از یک دارند؛ به بیان دیگر مجموع ۳۷ عامل خرد مربوط به

زیست‌محیط‌گرایانه، امکان کاهش به ۶ عامل ویژه را دارد و به‌طور کلی رفتارهای زیست‌محیط‌گرایانه مربوط به طرح جایکا با ۶ عامل تبیین می‌شود.

شکل ۲. تصویر گرافیکی مقدار ویژه عوامل استخراج شده

واریانس ۳۶/۷۵ را در کل واریانس‌ها به دست آورده است.

نتایج نشان داد مهم‌ترین عامل در رفتار زیست‌محیط‌گرایانه، مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برابر محیط‌زیست است که با مقدار ویژه ۱۳/۶۰، در مجموع

جدول ۱۱. استخراج عوامل و متغیرهای بارگذاری شده در رفتارهای زیست‌گرایانه

متغیر	همبستگی	شناسایی عامل
پاک‌سازی داوطلبانه محیط‌زیست (جنگل‌ها و مراتع)	۰/۷۵۴	بازیافت
استفاده از وسایل بازیافتی	۰/۸۹۹	مقدار ویژه: ۱/۵۹
استفاده از چوب جنگل برای تهیه هیزم	۰/۶۲۳	درصد واریانس: ۴/۳۱
استفاده از چوب‌های درختان جنگلی برای تهیه زغال و...	۰/۸۱۰	
علاقه به کشت گونه‌های گیاهی در حال انقراض	۰/۷۶۶	
نسوزاندن باقی‌مانده ساقه (کاه و گلش) پس از برداشت محصولات	۰/۷۵۷	
نریختن زباله‌های خانگی خود در جنگل‌ها، مراتع و مزارع یا اطراف آنها	۰/۷۷۲	
اهمیت دادن به حفاظت از اکوسیستم گونه‌های گیاهی و جانوری	۰/۶۳۷	حفاظت محیط‌زیست
استفاده از کودهای آلی و سبز به جای مصرف کودهای شیمیایی	۰/۷۹۸	مقدار ویژه: ۳/۹۰
تمایل به کاشت درختان در منطقه	۰/۸۵۰	درصد واریانس: ۱/۵۵
حفظ منابع زیست‌محیطی برای نسل‌های آینده	۰/۸۵۱	
تلاش برای حفظ محیط‌زیست	۰/۷۷۱	
برپانکردن آتش در طبیعت با بی‌احتیاطی یا استعمال‌نکردن دخانیات	۰/۶۶۱	
اهمیت آموزش مسائل زیست‌محیطی	۰/۷۹۲	
همکاری با مأموران منابع طبیعی در زمینه حفاظت از جنگل‌ها و مراتع	۰/۶۶۵	همکاری و مشارکت
کمک و همکاری در زمینه خاموش کردن آتش جنگل‌ها و مراتع	۰/۸۰۰	مقدار ویژه: ۲/۱۷
همکاری با قریبان‌های محلی	۰/۶۶۵	درصد واریانس: ۵/۸۸
همکاری در زمینه اطلاع‌رسانی به اداره منابع طبیعی	۰/۷۶۳	
همکاری با دستگاه‌های اجرایی در اجرای طرح‌های محیط‌زیستی و حفاظت از جنگل‌ها و مراتع	۰/۶۸۰	
مشارکت جامعه عشایری در حفظ محیط‌زیست	۰/۸۱۴	
هماهنگی با کارشناسان جنگلبانی و منابع طبیعی برای پیشگیری از ایجاد آتش‌سوزی در جنگل‌ها	۰/۷۳۷	
احترام جامعه عشایری به قوانین برای چرای دام در مراتع	۰/۵۶۳	قانون و مقررات
جلوگیری از قاچاق چوب توسط هر فردی	۰/۷۶۶	مقدار ویژه: ۱/۳۷
بیرون کردن افراد سودجو از عرصه‌های منابع طبیعی	۰/۵۶۰	درصد واریانس: ۳/۷۰
برخورد با افرادی که قصد تخریب جنگل و تبدیل آن را به زمین زراعی دارند	۰/۶۲۷	
جلوگیری از چرای بی‌رویه دام‌ها در مراتع	۰/۷۰۷	
جلوگیری از تخریب زمین‌ها و مراتع ملی	۰/۵۲۱	مسئولیت‌پذیری اجتماعی
جلوگیری از تخریب خاک و قطع بوته‌های گیاهی با ماشین‌آلات سنگین	۰/۶۰۵	در برابر محیط‌زیست
جلوگیری از ورود غیرمجاز دام‌ها به مراتع و جنگل‌ها	۰/۵۴۲	مقدار ویژه: ۱۳/۶۰
تلاش برای جلوگیری از قطع درختان	۰/۸۱۸	درصد واریانس: ۳۶/۷۵
نگهبانی از جنگل‌ها و مراتع احیاشده	۰/۵۷۷	
قطع نکردن درختان و جلوگیری از قطع درختان توسط دیگران	۰/۵۷۱	
ملزم کردن خود به شرکت در جلسات اداره منابع طبیعی	۰/۵۷۰	تلاش برای افزایش دانش
انتقال دانش زیست‌محیطی خود به دیگران	۰/۷۴۸	زیست‌محیطی
مطالعه کتب و نشریات زیست‌محیطی	۰/۶۸۰	مقدار ویژه: ۳/۲۴
تمایل به حضور در جلسات محلی برای حفظ محیط‌زیست	۰/۶۲۴	درصد واریانس: ۸/۷۷
درک اینکه تخریب جنگل‌ها و مراتع زندگی آینده عشایر را به خطر می‌اندازد	۰/۷۷۷	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

عوامل رفتارهای زیست‌گرایانه پژوهش با میانگین فرضی (۳) سنجیده و تأیید می‌شود میانگین واقعی نظر کل پاسخگویان از ۳ بیشتر و در حد متوسط به بالاست. با توجه به میزان معناداری به‌دست‌آمده که برای تمام عوامل کمتر از ۰,۰۵ است، این ابعاد معنادار و قابل تعمیم به کل جامعه است. همچنین حد زیاد و کم تمام ابعاد مثبت بوده است؛ بدین معنا که میانگین جامعه در این عوامل بیش از مقدار آزمون شده است. این نتیجه گویای این است که در روستاهای بررسی‌شده طرح جایکا سبب بهبود رفتارهای زیست‌محیط‌گرایانهٔ عشایر شده است که بهره‌برداران اصلی محیط‌زیست منطقه هستند (جدول ۱۳).

در ادامه برای بررسی بیشتر ۶ عامل به‌دست‌آمده که حاصل تحلیل عاملی اکتشافی شاخص‌های رفتار زیست‌محیط‌گرایانه است، نخست نرمال‌بودن یا نبودن عوامل پژوهش بررسی شد. با توجه به اینکه عوامل از ترکیب گویه‌هایی در طیف لیکرت حاصل شدند و مقیاس به مقیاس فاصله‌ای تغییر یافتند (اصغرپور ماسوله، ۱۳۹۲: ۲۲)، به‌منظور بررسی نرمال‌بودن توزیع صفات عوامل از خطای استاندارد ضرایب چولگی و کشیدگی استفاده شد که نتایج نرمال‌بودن عوامل به‌دست‌آمده را نشان می‌دهد.

در ادامه با توجه به نرمال‌بودن عوامل، برای بررسی میانگین عوامل به‌دست‌آمده از آزمون T تک‌نمونه‌ای استفاده شد. نتایج نشان می‌دهد میانگین محاسبه‌شدهٔ

جدول ۱۲. نتایج آزمون نرمال‌بودن عوامل رفتار زیست‌گرایانه

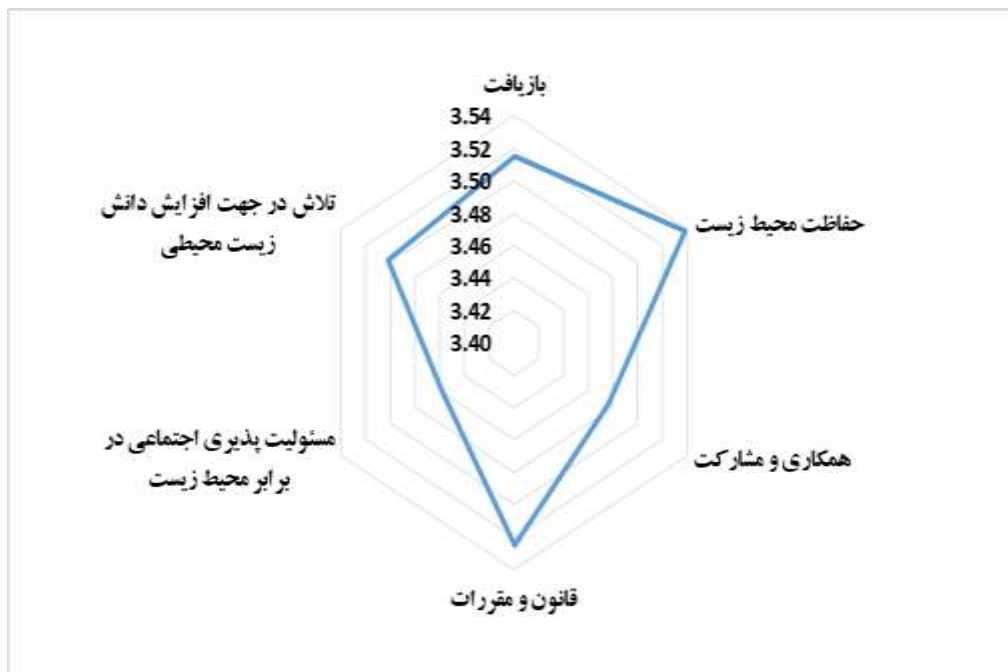
ابعاد	تعداد	چولگی		کشیدگی	
		ضریب	خطا	ضریب	خطا
بازیافت	۲۰۶	-۰,۰۴۶	۰,۱۶۹	۰,۰۰۵	۰,۳۳۷
حفاظت محیط‌زیست	۲۰۶	-۰,۱۶۴	۰,۱۶۹	۰,۱۰۵	۰,۳۳۷
همکاری و مشارکت	۲۰۶	۰,۰۸۳	۰,۱۶۹	-۰,۰۴۷	۰,۳۳۷
قانون و مقررات	۲۰۶	-۰,۲۳۳	۰,۱۶۹	۰,۰۵۹	۰,۳۳۷
مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برابر محیط‌زیست	۲۰۶	۰,۳۸۱	۰,۱۶۹	-۰,۱۶۵	۰,۳۳۷
تلاش برای افزایش دانش زیست‌محیطی	۲۰۶	۰,۱۲۲	۰,۱۶۹	-۰,۴۹۴	۰,۳۳۷

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

جدول ۱۳. بررسی میانگین شاخص‌های رفتار زیست‌محیطی به تفکیک عوامل رفتار زیست‌محیط‌گرایانه

عوامل	میانگین انحراف معیار		T	درجهٔ آزادی سطح معناداری تفاوت میانگین		تفاوت فاصلهٔ سطح اطمینان ۹۵%
	۱۱,۰۷	۰,۶۷		حد پایین	حد پایین	
بازیافت	۳,۵۱	۰,۶۷	۲۰۵	۰,۰۰	۰,۵۱	۰,۶۱
حفاظت محیط‌زیست	۳,۵۴	۰,۵۷	۲۰۵	۰,۰۰	۰,۵۴	۰,۶۲
همکاری و مشارکت	۳,۴۸	۰,۶۶	۲۰۵	۰,۰۰	۰,۴۸	۰,۵۷
قانون و مقررات	۳,۵۳	۰,۷۰	۲۰۵	۰,۰۰	۰,۵۳	۰,۶۲
مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برابر محیط‌زیست و ۳,۴۶	۰,۶۵	۱۰,۱۱	۲۰۵	۰,۰۰	۰,۴۶	۰,۵۵
تلاش برای افزایش دانش زیست‌محیطی ۳,۵۰	۰,۶۵	۱۱,۰۵	۲۰۵	۰,۰۰	۰,۵۰	۰,۵۹

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

شکل ۳. میانگین عوامل رفتارهای زیست محیط‌گرایانه حاصل از تحلیل عاملی اکتشافی

جایکا بیشترین تغییر را در رفتار زیست محیطی روستاییان در روستای تبرک سفلی و کمترین تأثیر را در روستای گزستان داشته است. در روستای تبرک سفلی همان‌طور که از نام این روستا پیداست^۲، با اجرای طرح جایکا و افزایش دانش زیست محیطی عشایر، جایگزینی مشاغل دیگر و...، تغییر نگرش و رفتار عشایر ملموس‌تر بوده است؛ در حالی که در روستای گزستان به علت آگاهی و نیز اشتغال بیشتر در سایر مشاغل همانند معادن اطراف، دامداری، کشاورزی، گیاهان دارویی و... این گونه نبوده است.

افزون بر این، در ادامه برای بررسی عوامل رفتارهای زیست محیط‌گرایانه حاصل از تحلیل عاملی اکتشافی در بین هریک از روستاهای مطالعه شده از مدل **PSI**^۱ استفاده شده است. جدول (۱۴) نتایج مدل **PSI** را نشان می‌دهد. با توجه به جدول، طرح

^۱ روش **PSI** مخفف عبارت Preference selection index یا شاخص انتخاب ارجحیت، از روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره است. این روش را مانیا و بیهت (Maniya & Bihat) در سال ۲۰۱۰ ارائه کردند. در روش پیشنهادی لازم نیست اهمیت نسبی بین صفات اختصاص یابد؛ علاوه بر این نیازی به محاسبه وزن صفات درگیر در تصمیم‌گیری در این روش نیست. این روش زمانی مفید است که در تصمیم‌گیری درباره اهمیت نسبی بین صفات اختلاف نظر وجود داشته باشد. از مزایای این روش این است که با ماتریس تصمیم معیار - گزینه، هم وزن معیارها را محاسبه و هم گزینه‌ها را رتبه‌بندی می‌کند. ماتریس تصمیم این روش همانند ماتریس تصمیم روش تاپسیس است؛ با این تفاوت که در روش‌هایی مانند تاپسیس یا ویکور یا الکتراه برای رتبه‌بندی گزینه‌ها باید وزن معیارها را از روش‌های دیگر محاسبه کرد؛ در حالی که در روش **PSI**، وزن معیارها با الگوریتم خود روش محاسبه می‌شود.

^۲ تبرک به معنی تیر کوچک است که همه اهالی روستا از قدیم داشته و به گردآوری هیزم با آن مشغول بوده‌اند.

جدول ۱۴. نتایج رتبه‌بندی تأثیر عوامل رفتارهای زیست‌محیطی به تفکیک روستاهای مطالعه‌شده با استفاده از مدل ψ

عوامل	تبرک سفلی	گزستان	مازه‌رشته	دورک سفلی	طارم
بازیافت	۰,۱۶۶۱	۰,۱۶۲۶	۰,۱۶۶۷	۰,۱۶۷۵	۰,۱۶۱۱
حفاظت محیط‌زیست	۰,۱۶۶۹	۰,۱۵۴۵	۰,۱۵۹۳	۰,۱۶۶۵	۰,۱۵۸۰
همکاری و مشارکت	۰,۱۶۶۲	۰,۱۵۰۷	۰,۱۵۲۴	۰,۱۶۶۳	۰,۱۵۶۷
قانون و مقررات	۰,۱۶۶۴	۰,۱۴۸۶	۰,۱۵۵۱	۰,۱۵۷۹	۰,۱۵۰۳
مسئولیت‌پذیری اجتماعی در برابر محیط‌زیست	۰,۱۶۶۴	۰,۱۵۱۱	۰,۱۵۲۲	۰,۱۶۳۳	۰,۱۵۲۷
تلاش برای افزایش دانش زیست‌محیطی	۰,۱۶۶۴	۰,۱۵۰۷	۰,۱۵۳۳	۰,۱۶۲۸	۰,۱۵۲۳
PSI هر گزینه	۰,۹۹۸۵	۰,۹۱۸۲	۰,۹۳۹۰	۰,۹۸۴۲	۰,۹۳۱۱
رتبه	۱	۵	۳	۲	۴

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۷

نتیجه‌گیری

اجرای طرح‌های مشارکت‌محور همانند طرح مدیریت مشارکتی جنگل و مرتع (جایکا) به‌ویژه در مناطق عشایری و روستایی (که بیشترین ارتباط و تعامل را با محیط‌زیست پیرامونی خویش دارند)، ضمن افزایش دانش و آگاهی زیست‌محیطی آنان به تغییر نگرش و رفتارشان در برابر محیط‌زیست می‌انجامد و از تخریب بی‌رویه منابع طبیعی و محیط‌زیست جلوگیری می‌کند. از سوی دیگر، دستیابی به میزان تغییرات و نحوه تأثیرگذاری این طرح‌ها بر نگرش جامعه محلی به محیط‌زیست و رفتار با آن، پس از اجرای طرح‌های محیط‌زیستی ضرورتی دوچندان دارد که هدف اصلی پژوهش حاضر بوده است.

براساس نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای، طرح جایکا تأثیر زیاد و معناداری بر نگرش جامعه عشایری روستاهای درگیر در این طرح داشته است. همچنین با توجه به میانگین گویه‌های شاخص نگرش زیست‌محیط‌گرایانه، گویه‌های بعد جهت‌گیری خودخواهانه میانگین بیشتری نسبت به سایر گویه‌ها

داشته‌اند. دلیل این امر این است که عشایر محیط‌زیست و منابع پیرامونی را متعلق به خود می‌دانند؛ زیرا زندگی و حیات عشایر به منابع محیطی وابسته است.

افزون بر این براساس نتایج، تحلیل عاملی برای تغییرات ایجادشده در تمام عوامل مثبت است و بیشترین تغییرات در عامل تلاش برای افزایش دانش زیست‌محیطی دیده شده است. در مرتبه بعد بیشترین تغییرات در عامل همکاری و مشارکت دیده و سبب تقویت همکاری و مشارکت عشایر ساکن در روستاهای مدنظر شده که در جهت تأیید مواضع نظریه‌های فعال‌سازی هنجاری و ارزش‌باور است.

درمجموع طرح جایکا تقریباً بر تمام عوامل به‌دست‌آمده از ۳۷ گویه مدنظر، تأثیرات مثبت یکسانی داشته است؛ بنابراین طرح مدنظر آثار مثبت و معناداری بر رفتار عشایر روستاهای بررسی‌شده داشته است.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده، طرح جایکا سبب اصلاح رفتارهای زیست‌محیط‌گرایانه عشایر شده است که بهره‌برداران اصلی محیط‌زیست منطقه هستند و این

استانداری استان چهارمحال و بختیاری، (۱۳۹۵).
گزارش اقتصادی و اجتماعی استان چهارمحال
و بختیاری - چهارمحال و بختیاری - شهرستان
کوه‌رنگ، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان،
شهرکرد.

اصغریور ماسوله، احمدرضا، (۱۳۹۲). کاربرد
تکنیک‌های شبیه‌سازی در علوم اجتماعی (یک
بررسی انتقادی)، نشریه علوم اجتماعی، سال ۱۱،
شماره ۲، ۴۵-۲۲.

حبیب‌پور، کرم، صفری، رضا، (۱۳۸۸). راهنمای جامع
کاربرد SPSS در تحقیقات پیمایشی (تحلیل
داده‌های عمومی)، چاپ اول، تهران، مؤسسه
راهبرد پیمایش، ۴۶۷ ص.

صفا، لیلا، صلاحی مقدم، نفیسه، گنج‌خانلو، مهدی،
(۱۳۹۶). مدل‌یابی رفتار حفاظت زیست‌محیطی
روستاییان بر مبنای تئوری ارزش - عقیده -
هنجار؛ نمونه مطالعه: شهرستان خدابنده، نشریه
علوم ترویج و آموزش کشاورزی، سال ۱۳،
شماره ۲ (پیاپی ۲۶)، ۹۱-۱۰۸.

غزانی، عنایت‌الله، بیژنی، مسعود، (۱۳۹۵). کاربرد
نگرش‌های ارزشی زیست‌محیطی در تحلیل
رفتار زیست‌محیط‌گرایانه کشاورزان به‌منظور
حفاظت از خاک؛ نمونه مطالعه: کشاورزان
شالیکار بخش مرکزی ساری، مجله تحقیقات
اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۲-۴۷،
شماره ۱، ۹۱-۸۱.

امر با نظریه‌های اخلاقی دونلاپ و همکاران^۱ (۲۰۰۰)
درباره بوم‌شناسی مطابقت دارد. بر این اساس پیشنهاد
می‌شود:

- آموزش‌های زیست‌محیطی به افراد جامعه محلی
در حفاظت از محیط در اولویت قرار گیرد؛

- به برنامه‌های مشارکتی مردم محلی در حفظ
محیط‌زیست اهمیت زیادی داده شود؛

- در فرایند ایجاد محدودیت‌های زیست‌محیطی
در جوامع محلی مشابه حتماً به جایگزین‌های مالی و
شغلی آن برای افراد محلی توجه شود؛

- بسته‌های تشویقی به داوطلبان و فعالان حوزه
محیط‌زیست در جوامع محلی اختصاص داده شود.

منابع

اداره کل منابع طبیعی استان چهارمحال و بختیاری،
(۱۳۹۳). گزارش طرح مدیریت مشارکتی جنگل
و مرتع (جایکا)، شهرکرد.

اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان چهارمحال و
بختیاری، (۱۳۹۴). رهنمون پروژه مدیریت
مشارکتی جنگل و مرتع در استان چهارمحال و
بختیاری، تیم همکاری‌های فنی پروژه و جایکا،
شهرکرد، ۱۷-۴۵.

اداره کل هواشناسی استان چهارمحال و بختیاری،
(۱۳۹۳). تحلیلی بر وضعیت آب و هوای استان
چهارمحال و بختیاری در پاییز ۱۳۹۳، مرکز
تحقیقات هواشناسی کاربردی، شهرکرد.

¹ Dunlap et al

- Chen, M.F., (2015). **An examination of the Value-Belief-Norm theory model in predicting pro-environmental behaviour in Taiwan**, Asian Journal of Social Psychology, Vol 2, No 18, Pp 145-151.
- Chen, T.B., Chai, L.T., (2011). **Attitude towards the environment and green products: consumer's perspective**, Management science and engineering, Vol 4, No 2, Pp 27-93.
- Cho, Y.N., Thyroff, A., Rapert, M.I., Park, S.Y., Lee, H.J., (2013). **To be or not to be green: Exploring individualism and collectivism as antecedents of environmental behavior**, Journal of Business Research, Vol 8, No 66, Pp 1052-1059.
- Chou, C.J., (2014). **Hotels' environmental policies and employee personal environmental beliefs: Interactions and outcomes**, Tourism Management, Vol 40, Pp 436-446.
- Dunlap, R., Liere, K.V., Mertig, A., Jones, R.E., (2000). **Measuring endorsement of the New Ecological Paradigm: A revised NEP scale**, Journal of social issues, Vol 3, No 56, Pp 425-442.
- Huffman, A.H., Van Der Werff, B.R., Henning, J.B., Watrous-Rodriguez, K., (2014). **When do recycling attitudes predict recycling? An investigation of self-reported versus observed behavior**, Journal of Environmental Psychology, Vol 38, Pp 262-270.
- Ibtissem, M.H., (2010). **Application of value beliefs norms theory to the energy conservation behavior**, Journal of Sustainable Development, Vol 2, No 3, Pp 129-139.
- Joachim, O., Kamarudin, N., Aliagha, G., Ufere, K., (2015). **Theoretical explanations of environmental motivations and expectations of clients on green building demand and investment**, Earth and Environmental Science, Vol 23, Pp 1-17.
- Klo ckner, C.A., Nayum, A., Mehmetoglu, M., (2013). **“Positive and negative spillover** قادری، ناصح، چوپانی، سامان، صالحی، صادق، خوش‌فر، غلامرضا، (۱۳۹۴). **بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر رفتار زیست‌محیطی در شهرستان مریوان در سال ۱۳۹۲**، مجله علوم پزشکی زانکو، دوره ۷، شماره ۳، دانشگاه علوم پزشکی کردستان، ۱۸-۱۰.
- نصرتی‌نژاد، فرهاد، سراج‌زاده، حسین، دیهول، منصور، (۱۳۹۵). **تبیین جامعه‌شناختی رفتار زیست‌محیطی؛ مطالعه موردی: شهروندان تهرانی**، فصلنامه توسعه پایدار محیط جغرافیایی، دوره ۱، شماره ۱، ۱۸-۱.
- ولی‌زاده، ناصر، بیژنی، مسعود، عباسی، عنایت، (۱۳۹۴). **تحلیل محیط‌زیست‌گرایانه رفتار مشارکتی کشاورزان در حفاظت از منابع آب سطحی در حوضه جنوبی آبریز دریاچه ارومیه**، مجله علوم ترویج و آموزش کشاورزی، دوره ۱۱، شماره ۲، ۱۸۳-۲۰۱.
- Bedrous, A.V., (2007). **Environmental Concern and Pro-environmental Behaviours: The Relationship Attitudes, Behaviours and Knowledge**, Department of Sociology, University of Nebraska-Lincoln, 343 p.
- Biel, A., Thogersen, J., (2003). **The interaction of values and norms to promote sustainable consumption and production**, Available at: http://scholar.google.com/scholar?q=The+Interaction+of+Values+and+Norms+to+Promote+Sustainable+Consumption+and+Production+&btnG=&hl=en&as_sdt=0%2C5.
- Budak, D., (2005). **Behavior & Attitude of Studen toward Environmental Issues at Faculty of Agricultural, Turkey**, Jurnal of Applied Sciences, Pp 1224-1227.

- review and research agenda**, Journal of Environmental Psychology, Vol 3, No 29, Pp 309-317.
- Stern, P.C., (2000). **New environmental theories: toward a coherent theory of environmentally significant behavior**, Journal of Social Issues, Vol 3, No 56, Pp 407-424.
- Stern, P.C., Dietz, T., (1994). **The value basis of environmental concern**, Journal of social issues, Vol 3, No 50, Pp 65-84.
- Stevenson, K.T., Peterson, M.N., Bondell, H.D., Moore, S.E., Carrier, S.J., (2014). **Overcoming skepticism with education: interacting influences of worldview and climate change knowledge on perceived climate change risk among adolescents**, Climatic Change, Vol 3-4, No 126, Pp 293-304.
- Tengberg, A., Radstake, F., Zhang, K., Dunn, B., (2016). **Scaling up of Sustainable Land Management in the Western People's Republic of China: Evaluation of a 10-Year Partnership**, Land Degradation & Development, Vol 72, No 2, Pp 134-441.
- Whitmarsh, L., (2009). **Behavioural responses to climate change: Asymmetry of intentions and impacts**, Journal of Environmental Psychology, Vol 1, No 29, Pp 13-23.
- Yeboah, F., Kaplowitz, M., (2016). **Explaining energy conservation and environmental citizenship behaviors using the value-belief-norm framework**, Human Ecology Review, Vol 2, No 22, Pp 137-159.
- effects from electric car purchase to car use**", Transportation Research, Part D, Vol 21, Pp 32-38.
- Lane, B., Potter, S., (2007). **The adoption of cleaner vehicles in the UK: exploring the consumer attitude-action gap**, Journal of Cleaner Production, Vol 15, No 11, Pp 1085-1092.
- Nguyen, T.H., (2009). **Human ecological analysis of land and forest use by the Hmong people for harmonising with the governmental reforestation program in Vietnam**, Ph. D. Dissertation, Geo-undHydrowissenschaften der Technischen Dresden.
- Phipps, M., Ozanne, L.K., Luchs, M.G., Subrahmanyam, S., Kapitan, S., Catlin, J.R., Weaver, T., (2013). **Understanding the inherent complexity of sustainable consumption: A social cognitive framework**, Journal of Business Research, Vol 8, No 66, Pp 1227-123.
- Quimbita & Pavel, (2005). **Assessing On Environmental Attitude Development Model: Factor the Influencing Environmental Attitude of College Student**, www.sobiad.org.
- Raymond, C.M., Brown, G., Robinson, G.M., (2011). **The influence of place attachment, and moral and normative concerns on the conservation of native vegetation: A test of two behavioural models**, Journal of Environmental Psychology, Vol 4, No 31, Pp 323-335.
- Steg, L., Vlek, C., (2009). **Encouraging pro-environmental behaviour: An integrative**

